

intitulată *Circulația monetară în Dacia romană*, a rămas inedită). A continuat, sporadic, să lucreze și după pensionare (1981), luptînd cu boala ce-o măcina. O lucrare amplă a ei despre monedele Transilvaniei medievale (în colaborare) este în prezent sub tipar.

Activitatea științifică a Iuditei Winkler însumează peste 90 de lucrări. Cîteva privesc domeniul arheologiei. Deși a participat la cîteva mari șantiere-scoală (Morești, Grădiștea Muncelului, Orșova, fortificațiile romane din Sălaj etc.), ea a condus mai puține cercetări proprii — și acestea îndeosebi în ultimii ani de activitate. Enumerăm aici contribuțiile sale (unele în colaborare) la cercetarea așezărilor antice de la Aiton și Mediaș, studiarea drumului roman Napoca—Potaissa ori interesantul șantier de la Cicău. A lăsat și un studiu asupra specificului vieții rurale din Dacia romană.

Însă domeniul ei de activitate a fost prin excelență numismatică. A publicat și cîteva descoperiri monetare medievale, a intervenit în studierea circulației monetare a principatului Transilvaniei. Dar Iudita Winkler rămîne în conștiința posterității îndeosebi ca numismat al antichității.

Approape că nu este problemă ridicată de monedele vechi ale spațiului carpato-dunărean în care să nu fi adus contribuții de certă valoare. A cercetat emisiunile monetare ale daco-geților, dreptul lor monetar, circulația monetară în Dacia preromană și concluziile istorice pe care le argumentează. Studiul Iuditei Winkler asupra enigmaticelor monede „Koson“ își păstrează și azi valabilitatea. Pentru epoca romană, remarcăm micromonografiile despre circulația monetară în principalele așezări ale provinciei carpatice, publicarea unor tezaure ori precizările asupra valorii nominalelor antice, precum și elucidarea chestiunii emisiunilor provinciale de la mijlocul secolului III e.n. (monedele „Provincia Dacia“). Mai puțină atenție pare să fi acordat, proporțional, descoperirilor monetare postaureliene. Aceiași domeniu îi aparțin numeroase recenzii, prezentări și note critice, dintre care cîteva au deschis dezbateri deosebit de fructuoase. Și, în aceeași ordine de idei, trebuie să consemnăm contribuțiile la munca migăloasă de determinare a descoperirilor monetare curente, făcute de întregul colectiv clujean ori de colegi din alte instituții.

În acest domeniu, aparent arid, Iudita Winkler s-a impus ca un specialist apreciat. Colaborări numeroase la publicații din țară și chiar din străinătate (îndeosebi periodicele de specialitate din țările Europei centrale), aprecierile elogioase ale specialiștilor de resort, utilizarea largă a lucrărilor sale confirmă deplin valoarea contribuțiilor aduse.

Firește, opera sa comportă și lacune, scăpări, puncte de vedere ulterior infirmate de progresul cercetării. Dar ele rămîn minore în comparație cu cîștigul real, pe multiple planuri, adus de Iudita Winkler în istoriografia românească a antichității noastre.

Ne despărțim cu tristețe de o colegă stimată și unanim regretată, care s-a remarcat întotdeauna prin seriozitate, modestie și exemplară probitate.

RADU ARDEVAN

ION I. RUSSU
1911—1985

La 9 octombrie 1985 s-a stins din viață profesorul Ion Iosif Russu, ilustru colaborator al Muzeului de Istorie din Cluj-Napoca. Moarte fulgerătoare. Avea aproape 74 de ani, și totuși vestea dispariției sale a surprins întreaga lume academică. Fiindcă era în plină activitate, în plină efervescență creatoare, așa cum toți istoricii și arheologii clujești (și nu numai ei) îl cunoșteau de-o viață. Părea etern... Pentru toți specialiștii, „bătrînul I. I.“ era o prezență nelipsită și infundabilă a domeniului, o permanentă și un punct de referință, aproape o instituție. Iar trecerea lui în neființă lasă în urmă un gol dureros, foarte greu de supliniți; căci, aproape singur, marele dispărut ilustra în istoriografia noastră un întreg sector de cunoaștere.

Astăzi, încercînd să-l evocăm, ne surprinde în primul rînd discreția cu care și-a învăluit viața personală. Cine s-ar putea lăuda că l-a cunoscut, temeinic, pe omul Ion I. Russu? Cărturarul de elită era un om modest, neostentativ, cufundat în studiile sale, cu puține prietenii și simpatii. Părea că nu trăiește decît pentru munca lui. În schimb, pe tărîmul profesiei, personalitatea sa izbucnea coplesitoare. Impunea prin memoria uluitoare (își crease faima, meritată, de „enciclopedie vie“), cultura vastă, puterea de muncă, rigoarea și acribia ce-l specializau chiar printre confracții întru studii clasice, exprimarea precisă și sugestivă. Dar tabloul n-ar fi complet dacă am uita unda de umor — un umor care devenea și tăios, sarcastic, la nevoie. Și ar mai trebui consemnată generozitatea cu care adeseori oferea sollicitanților timp, sfaturi, semnalări și publicații.

S-a născut la 4 decembrie 1911, în satul Săliște din comuna Ciurila, județul Cluj. A urmat studii liceale la Turda, oraș de care va rămîne profund atașat toată viața. Între anii 1928—1932 a fost student strălucit al Universității clujene, la facultatea de filologie clasică. Remarcat imediat, a fost trimis pentru specializare la Roma (1933—1936), ca preparator al Școlii Române din capitala Italiei. Revenit în țară, funcționează ca preparator și apoi asistent universitar, inclusiv în anii războiului și ai refugului. După război devine șef de lucrări și, pentru scurtă vreme, profesor universitar suplinitor (pînă în 1951). În 1942 a obținut doctoratul în filologie clasică¹. Trecut la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, activează ca specialist în antichitate clasică și epigrafie greacă și latină, urcînd treptele ierarhice ale domeniului (șef de sector în 1960, șef de secție în 1967). Doctor docent și membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice începînd din 1970, căpăta și calitatea de conducător de teze de doctorat. S-a pensionat în 1976, dar practic nimeni n-a observat acest lucru: continua să lucreze în același ritm, prezență aproape cotidiană la același birou, cu aceleași probleme, pînă în ultimele zile de viață.

Dacă omul rămîne estompat, puțin cunoscut, opera lăsată în urma lui este, incontestabil, uriașă. Peste 300 de titluri², dintre care însă cel puțin zece reprezintă cărți și monografii de referință³. Studiile și articolele profesorului Ion I. Russu, indiferent de întinderea lor, rămîn totdeauna extrem de dense, bogate în informații și de o rigoare logică exemplară. Iar recenziile sale deveniseră de multă vreme modele ale genului, adevărate lucrări de sine stătătoare, totdeauna interesante prin observațiile pertinente și ascuțitul spirit critic.

Trebuie remarcat că lucrările lui I. I. Russu, cu puține excepții, se cantonează în istoria antichității noastre dacice și romane. Format ca filolog clasic, savantul și-a exercitat competența nu pe tărîmul propriu-zis al filologiei, ci punînd instrumentele și mijloacele acesteia în serviciul istoriei, orientîndu-și eforturile spre elucidarea unor aspecte ale trecutului nostru îndepărtat. N-a fost de fapt arheolog, în accepțiunea de astăzi a termenului, dar s-a impus ca excelent cunoscător al izvoarelor antice scrise. Iată un profil intelectual extrem de rar în epoca noastră, dar care amintește de marii cărturari umaniști ai secolului trecut.

Deși n-a început cu studiul inscripțiilor antice, Ion I. Russu a devenit treptat un epigrafist prin excelență, poate chiar cel mai bun specialist român al domeniului, din generația sa. Această permanentă „baie de izvoare“, benefică pentru

¹ Teza, intitulată *Studii tracice*, a rămas inedită. Pe baza ei, autorul a publicat ulterior numeroase studii parțiale.

² O bibliografie completă, pînă în anul 1981, în *AIIC*, XXV, 1982, p. 401—415. De atunci a mai publicat cîteva contribuții, în: *AIIC*, XXVI, 1983—1984, p. 523—529; *ActaMP*, VIII, 1984, p. 159—163 și IX, 1985, p. 137—141. *SCIVA*, 32, 1981, 1, p. 111—119 și 2, p. 247—251; 33, 1982, 1, p. 71—77 și 4, p. 415—421; 34, 1983, 2, p. 163—166. A fost publicat și volumul IDR III/3 (1984), realizat în colaborare cu Oct. Floca și V. Wollmann.

³ Cităm doar cîteva: *Macedonica. Osservazioni sulla lingua e Vetnologia degli antichi Macedoni*, în *EDR*, VIII, 1938, p. 105—232; *Onomasticon Daciae*, în *AISC*, IV, 1944, p. 186—233 și V, 1948, p. 282—296; *Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practici religioase*, în *AISC*, V, 1948, p. 61—139; *Limba traco-dacilor*, București, 1959, 150 p. (ed. II, 1967, 253 p. și ed. germană, 1969, 286 p.); *Illirii. Istoria, limba și onomastica, romanizarea*, București, 1969, 302 p.; *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970, 269 p.; *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romană*, București, 1981, 466 p.

cercetare, i-a pus în lumină întreaga acribie și erudiție. A căutat și a adunat, cu exemplară sîrguință, decenii de-a rîndul, inscripțiile antice din Dacia, le-a descifrat și le-a interpretat. Muncii sale i se datorează nu numai restituirea pentru știință a sute de asemenea documente scrise, ci și perfecționarea acestei discipline în cultura noastră. Același efort al său stă la baza întocmirii și editării volumelor *Inscripțiile Daciei romane*, instrument de lucru de valoare inestimabilă pentru cercetarea istorică.

Dar I. I. Russu nu s-a oprit aici. Cuvîntul antic, găsit pe inscripții sau în texte literare, ori dedus din fondul lexical al limbilor moderne, devenea pentru el, ia capătul unor laborioase investigații de lingvistică comparată, un izvor istoric de prim rang, capabil să elucideze aspecte de etnografie și istorie veche de nepătruns altfel. Pe această bază, ilustrul profesor clujean a realizat studiul exhaustiv a limbii traco-dacice, precum și a relațiilor ei cu illira. În plus, cercetarea prosopografică i-a permis o adevărată „istorie exterioară” a etniilor trace din lumea romană și bizantină⁴. Se poate spune că, prin aceste contribuții, I. I. Russu a lărgit mult aria cunoștințelor noastre despre strămoșii daci, despre rolul lor în istorie. Mai mult: pe plan universal, opera sa a contribuit esențial la *reabilitarea* comparatisticii indoeuropene în familia științelor filologice. Și este dureros de constatat că, în sfera cercetărilor de filologie antică comparată, nu se întrevăd continuatori ai eforturilor sale.

Rămîne un bun temeinic cîștigat în cultura română minuțioasa identificare a elementelor dacice păstrate în limba română, argument decisiv al autohtoniei și continuității românești. Tot lui I. I. Russu, și tot întru argumentarea continuității noastre, i se datorează și primul repertoriu modern al vestigiilor paleocreștine din Dacia intracarpatică⁵.

Cît despre recenziile sale și notele critice la adresa altor lucrări de specialitate, ajunge dacă reamintim rolul lor în „ridicarea ștachetei” pe terenul studiilor de antichitate clasică. Intransigența critică a magistrului napocens, chiar dacă uneori era exagerată sau inconsecventă, rămîne o barieră serioasă în calea superficialității, incompetenței, lipsei de informație și cultură. Cuvîntul lui, izvorit dintr-o competență profesională extrem de înaltă, era ascultat și temut, atît în țară cît și peste hotare.

Și nu poate lipsi din această sumară enumerare o activitate mai obscură, dar cărcia profesorul i-a consacrat mult timp și energie: corectura și grija pentru acuratețea textelor tipărite. Cu răbdare și atenție de giuvaergiu, el urmărea acest aspect atît la lucrările proprii cît și la publicațiile unde primise răspunderi redactionale. Putem menționa aici mai vechile „Din activitatea muzeelor” și „Probleme de muzeografie”, apoi „Apulum”, „Banatica”, „Studia”, „Studii și Comunicări” — Sibiu, „Acta Musei Napocensis”, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca” etc. Ținuta multor asemenea publicații, ca și impunerea unei maxime exigențe în acest domeniu, îi datorează enorm — cel puțin în cercul colegilor din Transilvania. Nu e o chestiune minoră, ci o problemă de fond, ce exprimă claritatea unui demers științific și gradul de seriozitate a autorului față de propria activitate.

În sfîrșit, mai trebuie spus că Ion I. Russu lasă în urma sa cîteva mari lucrări inedite, în curs de finisare ori de publicare⁶. Dar ceea ce ne rămîne nouă și posterității este mai mult decît suma operii sale științifice: este mai ales un mesaj și un exemplu de dăruire profesională, de cultură și largă erudiție, de exigență față de sine însuși. Asemenea celor mai buni dintre slujitorii istoriei antice, el a văzut mereu problemele trecutului nostru în cadrul mai larg al antichității universale, care-i oferea material și perspectivă pentru înțelegerea lor corectă. Fără a fi scutită de limite și erori, opera lui Ion I. Russu rămîne monumentală și onorează acest sector al științelor umaniste în țara noastră. Prețuirea și atenția ce i s-au acordat mereu și peste hotare, numele înalt — pe diferite meridiane —

⁴ *Elemente traco-getice în Imperiul Roman și în Byzantium (sec. III—VII)*, București, 1976, 184 p.; *Daco-getii în Imperiul Roman (în afara provinciei Dacia)*, București, 1980, 115 p.

⁵ *Materialc arheologice paleocreștine din Transilvania, în Studii teologice*, București, 1958, nr. 5—6, p. 311—340.

⁶ Volumul IDR III/4, o sinteză despre Dacia romană, o monografie a Potaissei și un studiu amplu despre onomastica din Secuime (în diferite stadii de elaborare).

al eminentului savant vorbesc de la sine. Ajunge să rememorăm că, pentru numeroase foruri academice de prestigiu, cercetările românești de specialitate erau cunoscute și prețuite îndeosebi datorită lui I. I. Russu.

Opera aceasta rămîne în eternitate. Prin ea, profesorul Ion I. Russu va constitui mereu o prezență majoră în cercetarea anticității noastre și a etnogenezei românești, în studiile de tracologie ori de epigrafie antică. Nu ne-a părăsit decît omul, cu toate calitățile și scăderile ființei sale muritoare. Dar lipsa lui o resimțim cu toții...

Sit tibi terra levis.

RADU ARDEVAN